

PLATOON VERZAMELD WERK

Plato

EUTHYPHROON

Oktober 2010

Deze tekst is uitsluitend voor persoonlijk gebruik. Commercieel gebruik is niet toegestaan. Evenmin is het toegestaan de tekst te wijzigen, bewerken, geheel of gedeeltelijk te publiceren, of anderszins te vermenigvuldigen. Toegestaan is het kopiëren van citaten of kleine tekstgedeelten voor studie- en discussiedoeleinden.

© Copyright 2010 - Stichting Ars Floreat

www.arsfloreat.nl

info@arsfloreat.nl

Uit: Platoon Verzameld Werk - deel 2 - ISBN 90 6030 374 1

Vertaling: School voor Filosofie, Amsterdam

Copyright: © 2010 Stichting Ars Floreat, Postbus 74082, 1070 BB Amsterdam

Niets uit deze tekst mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische media, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this text may be reproduced in any form, by print, photocopy, microfilm, electronic media, or any other means, without written permission from the publisher.

INLEIDING EUTHYPHROON

Sokrates wacht buiten het gerechtshof op de aanvang van een hoorzitting, wegens de aanklacht die tegen hem is ingediend, ten gevolge waarvan hij uiteindelijk zal worden veroordeeld tot het drinken van de gifbeker. Daar ontmoet hij Euthyphroon die, naar hij zelf meedeelt, bijzonder goed op de hoogte is van de principes die ten grondslag liggen aan het menselijk handelen. Euthyphroon weet wat goed en wat slecht is, wat goddelijk en wat natuurlijk is, en hij twijfelt daarom geen moment aan de rechtvaardigheid van zijn besluit om zijn eigen vader wegens moord aan te klagen.

Begrijpelijkerwijze vraagt Sokrates Euthyphroon naar deze principes. Hoe hoort een mens te handelen, wat voor gedrag van een mens is natuurlijk en wat is tegennatuurlijk? Deze vraag is de centrale vraag van deze dialoog.

In eerste instantie antwoordt Euthyphroon hierop als volgt: 'Wat ik nu doe, is natuurlijk, namelijk iemand gerechtelijk vervolgen wegens het plegen van onrecht, of dat nu tempelroof is of iets anders, en of dat nu je vader betreft of je moeder of een ander; tegennatuurlijk is, dat na te laten.' Sokrates is niet tevreden met dit antwoord. Het geeft slechts een voorbeeld en niet het essentiële kenmerk van natuurlijk gedrag. En naar dit laatste is Sokrates op zoek.

Daarop antwoordt Euthyphroon hem dan als volgt: 'Welnu, natuurlijk is wat de goden behaagt, en wat de goden niet behaagt, is tegennatuurlijk.'

Ook deze omschrijving, die zich beperkt tot een kenmerk van wat natuurlijk is, laat zeer vele vragen onbeantwoord. Sokrates zal al deze vragen stellen en nog veel meer kenmerken van wat natuurlijk is ten antwoord krijgen. De vraag naar het essentiële kenmerk van natuurlijk gedrag wordt in deze dialoog echter niet op een voor Sokrates bevredigende wijze beantwoord, want op een goed moment zegt Euthyphroon geen tijd meer te hebben en de beantwoording een andere keer te willen vervolgen.

Wat is natuurlijk en wat is tegennatuurlijk? De dialoog geeft ons geen definitie van het essentiële kenmerk daarvan, maar is op zichzelf een voorbeeld. Door middel van vraag en antwoord wordt een gebeurtenis herleid tot algemene principes en indien de dialoog was vervolgd, had deze gebeurtenis herleid kunnen worden tot het ene principe of tot het Ene. Achtereenvolgens worden voorbeelden en kenmerken ontmaskerd als onvoldoende grond om een oordeel op te baseren. Schillette voor schillette wordt afgepeld op zoek naar de uiteindelijke kern van ons bestaan en ons gedrag. De methode die hiertoe dient, geeft Sokrates in deze dialoog en hij zegt erover: 'De ondervrager moet de ondervraagde volgen, waar die hem ook leidt'.

Aldus geeft Sokrates ons een richtingaanwijzer voor natuurlijk gedrag. Tevens toont de dialoog dat een vooropgezette overtuiging over goed en fout een hinderpaal voor de mens vormt om de waarheid te ontdekken, en in termen van deze dialoog tegennatuurlijk is.

EUTHYPHROON

Gesprekspartners: Euthyphroon en Sokrates.

- 2a *Euthyphroon:* Er moet wel iets merkwaardigs aan de hand zijn, Sokrates, dat ge uw gebruikelijke plek in het Lyceum verlaten hebt en nu hier in de zuilengang van het Paleis van Justitie rondloopt? Hebt ge soms ook een rechtszaak bij de rechtbank lopen, zoals ik?
Sokrates: De Atheners noemen dat geen rechtszaak, maar een strafzaak, Euthyphroon.
- b *Euthyphroon:* Wat zegt ge, heeft iemand een aanklacht tegen u ingediend? Want ik kan niet aannemen dat gij de aanklager zoudt zijn.
Sokrates: Zeker niet.
Euthyphroon: Maar een ander beschuldigt u?
Sokrates: Jazeker.
Euthyphroon: En wie dan wel?
Sokrates: Ik weet zelf niet veel van hem af, Euthyphroon. Volgens mij is hij jong en onbekend. Hij heet Meletos, geloof ik, en is een afstammeling van Pittheus. Ge weet wel wie ik bedoel. Hij heeft lang haar, een niet zo lange baard en een kromme neus.
- c *Euthyphroon:* Die ken ik niet, Sokrates. Maar wat voor aanklacht heeft hij tegen u ingediend?
Sokrates: Zijn aanklacht lijkt me nogal ernstig. Het is immers niet niets, dat hij op zo'n jeugdige leeftijd een dergelijke zaak aanspant. Hij zegt te weten op welke manier de jongeren bedorven worden en wie hen bederft. Die man moet wel heel wijs zijn! Mijn onwetendheid ziende en in de mening verkerend, dat ik zijn leeftijdgenoten bederf, is hij bij de staat gaan klagen, als een kind bij zijn moeder. Nu lijkt hij me de enige politicus die het goed aanpakt. Want terecht gaat de eerste zorg uit naar de jeugd, opdat die zo goed mogelijk zal opgroeien. Evenals een goede landbouwer eerst voor zijn jonge aanplant zorgt en daarna pas voor de rest. Daarom zuivert Meletos de jonge loten eerst van het onkruid dat wij zijn. Wij bederven hen, zegt hij. Daarna zal hij ongetwijfeld ook voor de oudere generaties gaan zorgen en de staat daarmee de grootst mogelijke dienst bewijzen.
- 3a *Euthyphroon:* Dat wil ik hopen, Sokrates, maar ik ben bang dat het anders uitpakt. Want eerlijk gezegd denk ik, dat hij door zijn onheuse aanval op u de kern van de staat aantast. Vertel eens, hoe bederft ge de jeugd volgens hem?
- b *Sokrates:* Vreemd genoeg slaat het nergens op, wanneer ge het hoort. Hij zegt namelijk dat ik goden maak. En omdat ik nieuwe goden maak en de oude niet erken, komt hij voor de oude goden op en klaagt mij aan.
Euthyphroon: Dat begrijp ik, Sokrates. Gij zegt steeds dat ge door een goddelijke macht wordt geleid, en dus klaagt hij u aan wegens nieuwlichterij. Hij daagt u voor het gerecht om u te belasteren, want hij weet heel goed dat dit soort laster er bij de mensen ingaat als koek. Ze lachen mij zelfs uit en zeggen dat ik gek ben, wanneer ik in de volksvergadering iets zeg over goddelijke zaken en hun de toekomst voorspel. En toch is niets van wat ik heb gezegd onwaar, maar ze zijn jaloers op mensen zoals wij. We hoeven ons hierover geen zorgen te maken, we vinden wel een oplossing.
Sokrates: Misschien hebben zijn dwaasheden niets om het lijf, mijn goede vriend. Ik geloof niet dat de Atheners zich ernstig zorgen maken over een genie, zolang hij zijn kennis niet opdringt. Maar wanneer ze denken dat hij anderen wil bekeren, dan worden ze boos, uit afgunst - zoals ge zegt - of om een andere reden.
- d *Euthyphroon:* Ik voel er niet veel voor om uit te vissen, hoe zij over mij denken.

Sokrates: Natuurlijk niet, want dan denken zij waarschijnlijk dat ge niet graag voor uw mening uitkomt en niet met uw wijsheid te koop wilt lopen. Ik vrees echter dat ik door mijn liefde voor mensen niet alleen de indruk wek mijn hart jegens een ieder steeds volledig uit te storten, waarvoor ik geen enkele geldelijke beloning verwacht, nee, ik ben zelfs bereid er iets op toe te leggen, als men maar naar me wil luisteren. Wij kunnen straks in de rechtszaal nog veel plezier beleven, als ze om mij net zo moeten lachen als gij zegt dat ze om u deden. Maar als zij de zaak ernstig nemen, is de afloop niet te voorspellen, behalve dan voor zieners zoals gij.

Euthyphroon: Misschien loopt het zo'n vaart niet, Sokrates, en kunt ge net zo rustig voor uw recht opkomen als ik voor het mijne.

Sokrates: Wat is dat eigenlijk voor een zaak, Euthyphroon? Klaagt gij zelf aan of wordt ge aangeklaagd?

Euthyphroon: Ik ben de aanklager.

Sokrates: Wie is de beklaagde?

4a *Euthyphroon:* Men verslijt me voor gek om de persoon die ik aanklaag.

Sokrates: Klaagt ge dan iemand aan met vleugels waarmee hij weg kan vliegen?

Euthyphroon: Vleugels zal hij hard nodig hebben, de man is al op hoge leeftijd.

Sokrates: Wie is het?

Euthyphroon: Mijn vader.

Sokrates: Ach nee, uw vader?

Euthyphroon: Jazeker.

Sokrates: Wat is de aanklacht? Waarvan beschuldigt ge hem?

Euthyphroon: Van moord.

b *Sokrates:* Bij Herakles, werkelijk, Euthyphroon, wie zal in zo'n zaak rechter zijn? Die moet al wel heel ver gevorderd zijn op het pad der wijsheid en niet zomaar iemand, om dat aan te kunnen.

Euthyphroon: Natuurlijk, Sokrates, dat kan alleen een zeer wijs mens.

Sokrates: Is degeen die door uw vader gedood is, een familielid? Dat moet wel, want als het een vreemde zou zijn, zoudt ge hem niet wegens moord aanklagen.

c *Euthyphroon:* Bespottelijk, Sokrates, alsof dat iets uitmaakt, een vreemdeling of een verwant! Het enige waar het om gaat, is of de moordenaar het recht had om te doden. Als dat niet het geval is, moet men hem vervolgen, zelfs als het om een huisgenoot gaat. Want als ge van iemands misdaad weet en toch met hem omgaat zonder uzelf en de ander te zuiveren door hem voor het gerecht te brengen, dan zijt ge even schuldig als de dader. Het slachtoffer was een dagloner, die bij ons het land bewerkte op Naxos. Door dronkenschap ontstak hij in razernij en vermoordde een van onze huisslaven. Mijn vader boeide hem d aan handen en voeten, wierp hem in een greppel en zond iemand hierheen om een rechtsgeleerde te vragen wat we moesten doen. In de tussentijd bekommerde mijn vader zich niet om de man. Hij dacht: het is een moordenaar, dus het doet er weinig toe of hij sterft. En dat gebeurde dan ook. In zijn boeien is hij van kou en honger omgekomen, voordat de bode terug was. Mijn vader en de andere huisgenoten zijn woedend op me, omdat ik mijn vader aanklaag wegens moord op een moordenaar. Volgens hen was hier geen sprake van moord en als dat wel het geval zou zijn, was het niet nodig er werk van te e maken, omdat de man zelf een moordenaar was. Zij menen dat het misdadig is, als een zoon zijn vader aanklaagt. Wat een slechte ideeën heeft men toch over wat goddelijk is, Sokrates, en over wat natuurlijk is en wat niet.

Sokrates: Allemachtig, Euthyphroon, denkt gij dan zo precies te weten wat goddelijk, natuurlijk of tegennatuurlijk is, en zijt ge dan niet bang dat ge, door uw vader aan te

- klagen, zelf tegennatuurlijk handelt?
- 5a *Euthyphroon*: Ik zou niets waard zijn, Sokrates, en me niet van de meerderheid van de mensen onderscheiden, als ik in deze zaken niet goed thuis was.
Sokrates: Euthyphroon, ge zijt een wonder. Het is voor mij maar het beste om bij u in de leer te gaan. Daarop wil ik mij dan ook beroepen, nog voor de aanvang van mijn rechtszaak. Ik zal tegen Meletos zeggen, dat ik altijd zeer hoge waarde hechtte aan godsdienst. Wanneer hij nu zegt, dat ik verkeerd doe en een knoeier en een nieuwlichter
- b ben op dit gebied, laat ik hem weten wie mijn leermeester is. Ik zal dan zeggen: 'Meletos, wanneer ge toegeeft, dat Euthyphroon deskundig is, moet ge er ook van overtuigd zijn dat ik de juiste weg bewandel, en berecht mij dus niet. Zo niet, doe dan liever hem, mijn leermeester, een proces aan dan mij. Want hij heeft het gemunt op ouderen, op zijn vader en op mij. Op mij door mij de les te lezen en op zijn vader door die te vermanen en te straffen.' Wanneer Meletos zich niet door mij laat overreden en niet van het proces afziet of u in mijn plaats aanklaagt, dan zal ik ditzelfde voor de rechtbank nog eens herhalen.
- c *Euthyphroon*: Allemachtig, Sokrates, als hij het zou wagen me te beschuldigen, zou ik zijn zwakke plek weten te vinden en bij het proces zou hij het zwaarder te verduren krijgen dan ik.
Sokrates: Nu ik dit weet, goede vriend, wil ik niets liever dan uw leerling worden, want niemand, ook Meletos niet, schijnt u op te merken, terwijl ik kennelijk zo'n opvallende figuur ben dat de beschuldiging van goddeloosheid zich al snel tegen mij richt. Bij Zeus, ge verzekerde mij dat ge in deze zaken goed thuis bent. Wat betekenen dan volgens u de begrippen gewetensvol en gewetenloos, zowel in verband met moord als met andere
- d dingen? Is datgene wat natuurlijk is, niet altijd aan zichzelf gelijk ongeacht wat men doet, en is niet eveneens het tegennatuurlijke steeds aan zichzelf gelijk, omdat het zich op een bepaalde manier altijd als tegennatuurlijk zal manifesteren?
Euthyphroon: Ongetwijfeld, Sokrates.
Sokrates: Zeg me dan, wat is natuurlijk en wat tegennatuurlijk?
- e *Euthyphroon*: Wat ik nu doe, is natuurlijk, namelijk iemand gerechtelijk vervolgen wegens het plegen van onrecht, of dat nu tempelroof is of iets anders, en of dat nu je vader betreft of je moeder of een ander; tegennatuurlijk is, dat na te laten. En kijk eens, Sokrates, hoe doorslaggevend het bewijs is dat ik u zal leveren en dat ik ook anderen al heb geleverd, namelijk dat dit de werkelijkheid en de waarheid is en dat we niemand zo
- 6a maar onrechtmatig moeten laten handelen; wie het ook is. De mensen geloven dat Zeus de edelste en rechtvaardigste van de goden is en tegelijkertijd erkennen ze dat hij zijn vader geketend heeft en ontmand, omdat deze zijn kinderen verslond; en nu zijn ze boos op mij, omdat ik mijn vader aanklaag wanneer hij onrechtmatig handelt. Wat ze over de goden zeggen en over mij, is dus met elkaar in tegenspraak.
Sokrates: Word ik niet daarom vervolgd, Euthyphroon, omdat ik het moeilijk kan accepteren dat men dergelijke dingen over de goden zegt? En kennelijk zegt men daarom, dat ik het bij het verkeerde eind heb. Maar als gij, die zo goed op de hoogte zijt, hier niets op tegen hebt, moesten we misschien maar toegeven. Want wat valt er nog te zeggen als we ruiterlijk erkennen daar niets van af te weten? Maar vertel me eens in naam der Vriendschap, gelooft ge dat die dingen die men van de goden verhaalt, ook werkelijk
- b gebeurd zijn?
Euthyphroon: Ik geloof dat er nog veel meer wonderbaarlijke dingen gebeurd zijn, Sokrates; de mensen hebben daar geen idee van.
Sokrates: Gij denkt dus dat er echt oorlog is geweest tussen de goden onderling; ge
- c gelooft in die vreselijke vijandigheden, twisten enzovoort, waar de dichters over verhalen

en waarmee onze heiligdommen kleurrijk zijn verlucht dank zij de meesterhand van onze schilders? Het kleed dat tijdens de Panatheense optocht naar de Akropolis wordt overgebracht, is bezaaid met deze taferelen. Zijn die verhalen allemaal waar, Euthyphroon?

Euthyphroon: Dat niet alleen, Sokrates. Ik zei u al, ik zou u nog heel wat anders over de goden kunnen vertellen, als ge wilt. Ik wil wedden dat u versted zou staan.

d *Sokrates:* Dat zou me niet verbazen. Maar vertel me die verhalen later maar eens, als we de tijd hebben. Nu kom ik op mijn eerste vraag terug en probeert gij die nu duidelijker te beantwoorden. Want uw uitleg van zoeven was onvoldoende, mijn beste vriend. Ik vroeg u: 'Wat is natuurlijk?' En uw antwoord luidde: 'Dat wat ik nu doe, mijn vader wegens moord vervolgen, dat is natuurlijk'.

Euthyphroon: En dat was een juist antwoord, Sokrates.

Sokrates: Misschien, want volgens u zijn er toch nog veel meer dingen natuurlijk, Euthyphroon?

Euthyphroon: Ja, dat is zo.

e *Sokrates:* Ik vroeg u echter niet mij een of twee voorbeelden te geven van wat natuurlijk is, maar mij dat essentiële kenmerk te noemen, waarom alles wat natuurlijk is, natuurlijk is. Want ge hebt gezegd dat er op grond daarvan een duidelijk onderscheid is tussen wat natuurlijk en wat tegennatuurlijk is. Herinnert ge u dat niet?

Euthyphroon: Ja, dat herinner ik me.

Sokrates: Zeg mij dan wat dit essentiële kenmerk is, dan kan ik daarmee werken en het als voorbeeld gebruiken. Alles wat ermee overeenstemt, zal ik dan natuurlijk noemen en wat er niet mee overeenstemt, tegennatuurlijk.

Euthyphroon: Als ge dat wilt, Sokrates, doe ik het.

Sokrates: Heel graag.

7a *Euthyphroon:* Welnu, natuurlijk is wat de goden behaagt, en wat de goden niet behaagt, is tegennatuurlijk.

Sokrates: Prachtig, Euthyphroon, nu hebt gij de vraag beantwoord die ik u wilde laten beantwoorden. Of het waar is wat ge zegt, weet ik echter niet, maar gij kunt mij vast en zeker duidelijk uitleggen dat het waar is.

Euthyphroon: Dat kan ik zeker.

Sokrates: Welnu, laten we eens kijken wat we hebben gezegd. De mensen en de dingen die bij de goden in de smaak vallen, zijn natuurlijk en de mensen en de dingen die bij de goden niet in goede aarde vallen, zijn tegennatuurlijk. En wat natuurlijk is, is niet alleen niet hetzelfde als wat tegennatuurlijk is, maar het is daar zelfs aan tegengesteld, is het niet zo?

Euthyphroon: Zo is het.

Sokrates: Zijt ge het er echt mee eens?

b *Euthyphroon:* Ik denk van wel, Sokrates.

Sokrates: Hebben we ook niet gezegd dat de goden verdeeld waren, Euthyphroon, en dat er onenigheid en vijandschap tussen hen heerst?

Euthyphroon: Inderdaad.

c *Sokrates:* Vanwaar die vijandigheid, mijn goede vriend, en die twist? Laten wij dit vraagstuk als volgt aanpakken: als u en ik het oneens waren over de grootte van getallen, zouden wij dan door dit meningsverschil ruzie krijgen en vijanden kunnen worden, of zouden wij de zaak door een eenvoudig rekensommetje snel oplossen?

Euthyphroon: Door dat laatste natuurlijk.

Sokrates: En als het conflict de afmeting van dingen betrof, zouden wij het dan niet snel

beslechten met behulp van een liniaal?

Euthyphroon: Zeker.

Sokrates: En kunnen we met behulp van de weegschaal niet het verschil bepalen tussen zwaar en licht?

Euthyphroon: Dat spreekt toch vanzelf.

d *Sokrates:* Maar over welke onderwerpen worden we het dan zo oneens dat we, zonder mogelijkheid tot overeenstemming te komen, ruzie met elkaar gaan maken? Voor u ligt dat misschien niet voor de hand. Maar luister eens: gaat het niet om rechtvaardig en onrechtvaardig, mooi en lelijk, en goed en slecht? Zijn dat niet de dingen waarover wij, u en ik, en alle anderen onenigheid met elkaar hebben, omdat we het niet eens kunnen worden?

Euthyphroon: Inderdaad gaan de meningsverschillen daarover, Sokrates.

Sokrates: En als de goden het oneens zijn, Euthyphroon, gaat dat dan niet over dezelfde onderwerpen?

Euthyphroon: Dat moet wel.

e *Sokrates:* Ge zegt dus, mijn edele Euthyphroon, dat de goden verschillende dingen rechtvaardig en onrechtvaardig, mooi en lelijk en goed en slecht vinden. Zij zouden immers niet twisten, als zij het met elkaar eens zouden zijn, nietwaar?

Euthyphroon: Zo is dat.

Sokrates: Heeft iedere god dan niet lief wat hij schoon, goed en rechtvaardig acht, en heeft hij geen afkeer van het tegenovergestelde?

Euthyphroon: Zeker.

8a *Sokrates:* Maar volgens uw zeggen vinden sommige goden iets rechtvaardig wat door andere goden weer onrechtvaardig gevonden wordt. En omdat zij het dan over zoiets niet eens zijn, maken zij ruzie met elkaar en voeren oorlog. Is het niet zo?

Euthyphroon: Ja, zo is het.

Sokrates: Het schijnt dat hetzelfde onderwerp door de goden zowel verafschuwd als gewaardeerd wordt, zodat de ene god haat wat de andere liefheeft.

Euthyphroon: Ja, zo is het.

Sokrates: Dan zou hetzelfde dus zowel natuurlijk als tegennatuurlijk zijn, Euthyphroon.

Euthyphroon: Dat lijkt wel zo.

b *Sokrates:* Dan hebt ge mijn vraag niet beantwoord, goede vriend. Want ik vroeg niet naar iets wat nu eens natuurlijk en dan weer tegennatuurlijk is. Kennelijk kunnen de goden wat ze waarderen ook haten. Het zou dus wel eens kunnen, Euthyphroon, dat ge, door uw vader te straffen, de waardering van Zeus oogst, maar bij Kronos en Ouranos haatgevoelens opwekt en dat ge Hephaistos behaagt, maar gehaat wordt door Hera, en ga zo maar door, wanneer tenminste de goden het hierover onderling oneens zijn.

Euthyphroon: Maar ik denk, Sokrates, dat de goden het er wel over eens zijn dat iemand die een ander ten onrechte doodt, zijn straf niet mag ontgaan.

c *Sokrates:* Wel, Euthyphroon, hebt ge ooit een mens in twijfel horen trekken dat er straf moet volgen op moord of een andere onrechtmatige daad?

Euthyphroon: Daarover verschilt men juist steeds van mening, zowel voor de rechtbank als elders. Want hoewel er veel onrecht wordt gepleegd, doet en zegt men van alles om zijn straf te ontlopen.

Sokrates: Dus, Euthyphroon, aan de ene kant wordt de onrechtmatige daad toegegeven en tegelijkertijd wordt ervoor gepleit dat er geen straf wordt uitgemeten?

Euthyphroon: O nee, dat niet.

Sokrates: Maar dan ontbreekt er iets aan hun verhaal. Want ik geloof niet dat men durft

- d beweren dat iemand die verkeerd doet, zijn gerechte straf kan ontgaan. Maar ik denk dat men zegt dat zo iemand onschuldig is.
Euthyphroon: Zo is het.
Sokrates: Het twistpunt is dus niet of de boosdoener gestraft moet worden, maar veeleer wie de boosdoener is en wat hem tot zijn daad bracht?
Euthyphroon: Juist.
Sokrates: Maar datzelfde geldt toch ook bij de goden. Als zij, zoals ge zegt, twisten over rechtmatig en onrechtmatig, dan verschillen zij van mening over wie er rechtschapen is en wie niet. Want, goede vriend, dit staat wel als een paal boven water: geen god en geen mens durft te beweren dat wie onrecht pleegt, daarvoor niet zou moeten boeten.
- e *Euthyphroon:* Ja, Sokrates, in grote lijnen is het waar wat gij zegt.
Sokrates: Maar ik denk dat het bij de geschillen tussen de mensen of goden, voor zover goden althans strijd kennen, gaat om elke daad afzonderlijk. En van die daad willen sommigen de juistheid aantonen en anderen de onjuistheid, nietwaar?
Euthyphroon: Zeker.
- 9a *Sokrates:* Welnu, mijn beste Euthyphroon, wees mijn leraar, opdat ik wijzer wordt. Welk bewijs hebt ge dat alle goden denken dat de man om wie het begonnen is, een onrechtvaardige dood is gestorven? Hij was een dagloner en had zelf iemand vermoord. Daarom werd hij door de meester van het slachtoffer in de boeien geslagen en vond daarin de dood voordat een raadsman uitsluitel had kunnen geven over zijn lot.
- b Zouden de goden het billijken dat in zo'n geval een zoon tegen zijn vader opstaat en hem aanklaagt wegens moord? Komaan, probeer mij nu eens te bewijzen dat alle goden dit zonder meer goedkeuren. En als ge mij tevreden kunt stellen, zal ik voor altijd uw wijsheid roemen.
Euthyphroon: Ook al is het een lastig karwei, Sokrates, toch kan ik het u haarfijn uitleggen.
Sokrates: Ja, ja, ge denkt natuurlijk dat ik langzamer van begrip ben dan de rechters. Want hen weet ge wel degelijk te overtuigen van de onrechtvaardigheid die is geschied en van de afschuw die alle goden van zoiets hebben.
Euthyphroon: Reken maar, Sokrates, als ze tenminste naar me luisteren.
- c *Sokrates:* Als ge boeiend spreekt, zullen ze luisteren. Maar terwijl ge nu sprak, was ik in gedachten verzonken en vroeg mezelf af: 'Ook al legt Euthyphroon mij glashelder uit waarom alle goden een dergelijke dood onrechtvaardig achten, wat heb ik dan nog van hem geleerd over wat natuurlijk en wat tegennatuurlijk is? Deze daad wordt dan misschien door hen verafschuwd, maar daarmee hebben wij nog niet vastgesteld wat natuurlijk en wat tegennatuurlijk is, want de ene god lijkt te haten wat de andere liefheeft.' Op dit punt blijf ik steken, Euthyphroon. Als ge wilt, gaan we ervan uit dat alle goden deze daad strafbaar en verfoeilijk vinden. Maar laten we dan nu onze definitie als volgt verbeteren: wat alle goden afwijzen, is tegennatuurlijk en wat zij goedkeuren, is natuurlijk. En als ze het niet eens zijn, is het noch het een, noch het ander of allebei. Is dit een betere definitie?
- d *Euthyphroon:* Daar lijkt me niets op tegen, Sokrates.
Sokrates: Mij ook niet, Euthyphroon, maar nu is de beurt aan u; kijk eens of deze stelling het u niet heel gemakkelijk maakt om uw belofte in te lossen.
- e *Euthyphroon:* Ik zou zeggen: als alle goden iets goedkeuren, dan is het natuurlijk en als alle goden iets afkeuren, dan is het tegennatuurlijk.
Sokrates: Zullen we niet nog eens nagaan, Euthyphroon, of het juist is wat we zoeven zeiden, of zullen we het hierbij laten en maar voor zoete koek aannemen wat ons en

- anderen daarover te binnen schiet? Of moeten we onze uitspraken onderzoeken?
Euthyphroon: Dat moeten we doen. Ik ben overigens van mening dat wat we zoeven zeiden, juist is.
- 10a *Sokrates:* Dat zien we aanstonds wel. Overweeg dit eens: wordt het natuurlijke door de goden bemind, omdat het natuurlijk is of is het natuurlijk, omdat het door de goden wordt bemind?
Euthyphroon: Dat begrijp ik niet, Sokrates.
Sokrates: Dan zal ik proberen me duidelijker uit te drukken. We spreken van gedragen worden en dragen, van geleid worden en leiden, van gezien worden en zien. Ziet ge het verschil hiertussen en ziet ge ook waar het verschil in zit?
Euthyphroon: Ik denk dat ik het zie.
Sokrates: Dan is er dus ook een verschil tussen iets dat bemind wordt en iets dat bemint?
Euthyphroon: Ja zeker.
- b *Sokrates:* Maakt het feit dat iets gedragen wordt, dat iets tot een gedragen ding of zit het anders in elkaar?
Euthyphroon: Nee, het eerste is juist.
Sokrates: En gaat dit ook op voor geleid worden en gezien worden?
Euthyphroon: Ja, zeker.
Sokrates: Dus iets wordt niet gezien, omdat het te zien is, nee integendeel, men ziet het en dus is het te zien; iets wordt niet geleid, omdat het te leiden is, nee, men leidt het en dus is het te leiden; iets wordt niet gedragen, omdat het te dragen is, nee, men draagt het en dus is het te dragen. Is het nu duidelijk wat ik wil zeggen, Euthyphroon? Ik bedoel dus, dat wanneer iets gebeurt of wordt beleefd, het niet gebeurt, omdat het een gebeurtenis is en niet wordt beleefd, omdat het een belevenis is, maar omdat het gebeurt en wordt beleefd, is het een gebeurtenis of belevenis. Zijt ge het daarmee eens?
- c *Euthyphroon:* Ja, dat is zo.
Sokrates: Het bemind worden is dus een gebeurtenis of een belevenis?
Euthyphroon: Ja, zeker.
Sokrates: Dan geldt hiervoor dus hetzelfde als voor het voorgaande. Iets wordt niet bemind, omdat het beminnelijk is, maar omdat het wordt bemind, is het beminnelijk.
Euthyphroon: Dat moet wel.
- d *Sokrates:* Wat kunnen we nu over het natuurlijke zeggen, Euthyphroon? Wordt dat volgens u niet door alle goden bemind?
Euthyphroon: Ja.
Sokrates: Omdat het natuurlijk is of om iets anders?
Euthyphroon: Omdat het natuurlijk is.
Sokrates: Dus omdat iets natuurlijk is, bemint men het, maar het is niet natuurlijk, omdat men het bemint.
Euthyphroon: Kennelijk.
Sokrates: Maar iets is beminnelijk en de goden welgevallig, omdat het door hen wordt bemind.
Euthyphroon: Ja, zo is het.
Sokrates: Maar als dat zo is, Euthyphroon, dan is wat de goden welgevallig is, dus niet hetzelfde als wat natuurlijk is en evenmin is dan wat natuurlijk is, hetzelfde als wat de goden welgevallig is, zoals ge aanvankelijk hebt gezegd. Nee, het ene is dan niet hetzelfde als het andere.
Euthyphroon: Hoe bedoelt ge, Sokrates?

- e *Sokrates:* Waren we het er niet over eens dat wat natuurlijk is, bemind wordt, omdat het natuurlijk is en niet andersom?
Euthyphroon: Ja.
Sokrates: Verder was het zo dat iets welgevallig is, omdat het door de goden wordt bemind. Door het feit van het beminnen is iets de goden dus welgevallig, maar ze beminnen niet iets, omdat het hun welgevallig is.
Euthyphroon: Ja, dat is waar.
- 11a *Sokrates:* Maar, mijn beste Euthyphroon, stel dat het welgevallige en het natuurlijke samenvallen. Als in dat geval de goden beminnen wat natuurlijk is, omdat het natuurlijk is, beminnen zij ook wat hun welgevallig is, omdat het hun welgevallig is. En indien iets de goden welgevallig is, omdat ze het beminnen, zou wat natuurlijk is ook natuurlijk zijn, omdat de goden het beminnen. En nu ziet ge dus dat wat de goden welgevallig is en wat natuurlijk is, met elkaar in tegenspraak zijn: het zijn twee volkomen verschillende dingen. Want het ene is beminnelijk, omdat het wordt bemind, terwijl het andere juist bemind wordt, omdat het beminnelijk is. Het lijkt er dus op, Euthyphroon, dat ge op de vraag wat natuurlijk is, niet wilt zeggen wat het werkelijk is, maar dat ge gaat spreken over iets dat met het natuurlijke gebeurt; bijvoorbeeld dat het door alle goden wordt bemind. Wat het is, hebt ge nog niet gezegd. Laat mij dus niet langer in het ongewisse. Laat de waardering van de goden en wat er verder mee te maken mag hebben, buiten beschouwing en laten we daar niet naar gissen. Vertel me nu eens echt wat natuurlijk en wat tegennatuurlijk is.
Euthyphroon: Maar, Sokrates, ik weet niet hoe ik u moet zeggen wat ik bedoel. Want wat wij ook bespreken, op de een of andere manier worden de zaken steeds verdraaid en wijken wij af van een eerder ingenomen standpunt.
- c *Sokrates:* Uw geesteskinderen, Euthyphroon, lijken wel wat op de scheppingen van mijn voorvader, de beeldhouwer Daidalos^a. Als ik zulke dingen zou zeggen, zoudt ge, door mijn verwantschap met hem, ook met mij de draak kunnen steken en zeggen dat mijn uitspraken wegglijpen en niet standvastig zijn. Maar ja, het zijn ten slotte uw uitspraken; dus moeten we een andere toespeling verzinnen.
- d *Euthyphroon:* Volgens mij is deze toespeling wel degelijk van toepassing, maar dan op uw woorden, Sokrates. Ik ben niet degeen die maakt dat alles wordt verdraaid, gij zijt toch zeker de Daidalos. Voor mij stonden al deze dingen vast.
- e *Sokrates:* Als ik niet oppas, mijn beste, lijk ik nog gewiekster dan Daidalos, die alleen zijn eigen werk zo maakte dat het leek te bewegen; blijkbaar doe ik hetzelfde, maar dan ook nog met andermans werk. En het geestige hiervan is dat ik die wijsheid niet uit vrije wil bezit; het ware me liever dat mijn woorden rustig op hun plaats bleven dan dat ik de wijsheid van Daidalos en de rijkdom van Tantalos bezat. Maar genoeg hierover. Ge ontwijkt steeds waar het om gaat, zodat ik u met klem vraag samen met mij uit te zoeken wat ge weet over het natuurlijke. En geef het nu niet al bij voorbaat op. Ga eens na of voor u vaststaat dat alles wat natuurlijk is, ook rechtvaardig is?
Euthyphroon: Goed. Ja, dat is zo.
- 12a *Sokrates:* Maar is alles wat rechtvaardig is, ook natuurlijk? Of is alles wat natuurlijk is, ook rechtvaardig, en niet omgekeerd? Of moeten we over het rechtvaardige zeggen dat het van de ene kant natuurlijk is, maar dat er ook nog een andere kant aan zit?
Euthyphroon: Ik kan u niet volgen, Sokrates.
Sokrates: En toch zijt ge niet alleen jonger dan ik, maar ook wijzer. Maar, zoals ik al zei, ge zijt niet te pakken in uw overvloed aan wijsheid. Span u in, beste vriend. Want het is niet moeilijk te begrijpen wat ik zeg. Wat ik bedoel is het tegenovergestelde van wat de dichter bedoelde, toen hij zei:

- b 'Zeus, de Schepper, die alles tot bestaan brengt, hem zult ge niet noemen. Want waar vrees is, is ook eerbied'. Ik ben het niet eens met deze dichter. Zal ik vertellen waarom?
Euthyphroon: Graag.
Sokrates: Het lijkt mij onjuist te zeggen dat waar vrees regeert, ook eerbied is. Want het lijkt me dat velen die bang zijn voor ziekte, armoede en zo meer, wel een gevoel van angst of vrees hebben, maar niet van eerbied. Denkt ge ook niet?
Euthyphroon: Zeker.
Sokrates: Maar waar eerbied is, is wel vrees. Is het niet zo dat als iemand eerbied en ontzag kent, hij tegelijkertijd vrees en angst kent voor het kwade?
- c *Euthyphroon*: Ja, zeker.
Sokrates: Dan is het niet juist om te zeggen: 'Waar vrees is, is ook eerbied'. Integendeel, waar eerbied is, is vrees, maar eerbied is niet overal waar vrees of angst is. Vrees is naar mijn mening op veel meer van toepassing dan eerbied. Want eerbied zit in vrees besloten, zoals een oneven getal deel uitmaakt van het begrip 'getal'; een getal is dus niet per definitie oneven, maar oneven is wel altijd een getal. Is dit nu duidelijk?
Euthyphroon: Volkomen.
Sokrates: Iets dergelijks bedoelde ik, toen ik vroeg of het natuurlijke daar is waar het
- d rechtvaardige is, of anders om. Maar het natuurlijke is niet overal waar het rechtvaardige is, want het natuurlijke maakt deel uit van het rechtvaardige. Is dit juist of hebt ge hier een andere mening over?
Euthyphroon: Nee, dat is zo.
Sokrates: En bekijk nu het volgende eens. Als het natuurlijke deel uitmaakt van het rechtvaardige, dan moeten we dus proberen te achterhalen hoe dit komt. Als ge me bijvoorbeeld zoudt vragen welk deel van de getallen even is, en welke getallen dat dan zijn, dan zou ik zeggen: 'die niet oneven zijn, maar deelbaar door twee'. Is dat zo?
Euthyphroon: Ja, zeker.
- e *Sokrates*: Probeert gij me dan eens te vertellen wat het natuurlijke deel van het rechtvaardige is, zodat we Meletos kunnen zeggen dat hij mij niet langer onrechtvaardig moet behandelen of me aanklagen wegens goddeloosheid, omdat ik nu door u voldoende onderricht ben over wat natuurlijk en godvruchtig is en wat niet.
Euthyphroon: Ik denk, Sokrates, dat het deel van het rechtvaardige dat te maken heeft met het dienen van de goden, het godvruchtige en natuurlijke is, en dat wat overblijft, te maken heeft met het dienen van de mensen.
- 13a *Sokrates*: Dat hebt ge goed gezegd, Euthyphroon, maar ik mis nog iets. Want ik begrijp nog niet wat ge bedoelt met dienen. Het dienen van de goden is toch iets anders dan het dienen van allerlei andere zaken? Neem nu paarden. Niemand kan die toch zo goed verzorgen als een ruiter?
Euthyphroon: Nee, niemand.
Sokrates: Dus de rijkunst is een dienst aan de paarden?
Euthyphroon: Ja.
Sokrates: En honden, niemand verzorgt die toch zo goed als een jager?
Euthyphroon: Dat is zo.
Sokrates: De jacht is dus een dienst aan de honden?
- b *Euthyphroon*: Ja.
Sokrates: En hetzelfde geldt dus voor de ossen en de ossehoeder?
Euthyphroon: Zeker.
Sokrates: Is het natuurlijke en het godvruchtige dan de kunst van het dienen van de goden, Euthyphroon? Bedoelt ge het zo?

- Euthyphroon:* Ja.
- Sokrates:* Betekent dit dat iedere vorm van dienen hetzelfde beoogt, iets goeds bijvoorbeeld of het welzijn van degene die gediend wordt, zoals ge kunt zien dat paarden die door een goede ruiter worden verzorgd, daar baat bij hebben en er beter van worden? Of is dat niet zo?
- Euthyphroon:* Ja, wel.
- c *Sokrates:* En de honden ondervinden dit van de jager en de ossen van de ossehoeder en noem maar op. Of meent ge dat het dienen schade toebrengt aan degeen die gediend wordt?
- Euthyphroon:* Bij Zeus, nee.
- Sokrates:* Dienen beoogt dus alleen maar welzijn?
- Euthyphroon:* Ja, natuurlijk.
- Sokrates:* Hebben de goden dus baat bij het natuurlijke, omdat dit immers de kunst van het dienen is, en worden ze er beter van? En kunt ge ermee instemmen dat een van de goden er beter van wordt als ge natuurlijk handelt?
- Euthyphroon:* Bij Zeus, nee.
- d *Sokrates:* Ik geloof ook niet dat ge dit bedoelde, Euthyphroon. In de verste verte niet. En juist omdat ik dacht dat ge dat niet bedoelde, vroeg ik wat volgens u 'dienen van de goden' betekent.
- Euthyphroon:* Dat is juist, Sokrates, want dat bedoelde ik niet.
- Sokrates:* Wel, welke dienst aan de goden brengt het natuurlijke voort?
- Euthyphroon:* Een dienst die te vergelijken is met die welke slaven hun meesters bewijzen.
- Sokrates:* Ik begrijp het, het is dus een soort dienstverlening aan de goden.
- Euthyphroon:* Precies.
- Sokrates:* Het werk van een arts is een vorm van dienstverlening. Kunt ge me zeggen wat dat werk beoogt? Is het niet de gezondheid?
- Euthyphroon:* Ja.
- e *Sokrates:* Wat komt er voort uit de kunst die scheepsbouwers bij het uitoefenen van hun functie dient?
- Euthyphroon:* Een schip natuurlijk, Sokrates.
- Sokrates:* En voor huizenbouwers, zijn dat huizen?
- Euthyphroon:* Ja.
- Sokrates:* Vertel mij dan, m'n beste, wat de kunst die de goden bij het uitoefenen van hun functie dient, voort te brengen. Het is duidelijk dat ge het weet, omdat ge zegt meer over goden te weten dan wie dan ook.
- Euthyphroon:* Dat is waar, Sokrates.
- Sokrates:* Vertel me dan in Zeus' naam welke rijke vrucht de goden ontvangen door van onze diensten gebruik te maken.
- Euthyphroon:* Allerlei waardevols, Sokrates.
- 14a *Sokrates:* Ja, veldheren behalen ook vele waardevolle resultaten, maar toch is het eenvoudig me het belangrijkste te vertellen, en dat is de overwinning in de strijd, nietwaar?
- Euthyphroon:* Vanzelfsprekend.
- Sokrates:* En boeren doen toch ook veel goeds. Maar het voornaamste resultaat van hun arbeid is toch voedsel, dat door de aarde is voortgebracht.
- Euthyphroon:* Zeer zeker.
- Sokrates:* Maar wat ontvangen de goden nu eigenlijk, wat is het voornaamste onder al dat

- waardevolle?
- Euthyphroon:* Een tijdje terug zei ik u al, Sokrates, dat het heel wat vergt om een goed
- b inzicht te krijgen in dit alles. Maar ik zal het u eenvoudig maken. Als iemand in gebed en offer weet te zeggen en te doen wat de goden behaagt, dan is dat godvruchtig en natuurlijk en het betekent het behoud van families en gemeenschappen. En wat bij de goden in ongenade valt, is goddeloos en brengt ongeluk en ondergang.
- Sokrates:* Euthyphroon, als ge had gewild, had ge veel korter kunnen antwoorden op de
- c kern van mijn vraag. Het is nu wel duidelijk dat ge niet genegen zijt uw kennis met mij te delen, want op de drempel keert u zich af. Als ge hierop antwoord had gegeven, had ge reeds voorzien in mijn behoefte om te weten wat natuurlijk is. Maar ja, de ondervrager moet de ondervraagde volgen, waar die hem ook leidt. Wat zegt ge nu over het natuurlijke? Is het niet een soort weten hoe te offeren en te bidden?
- Euthyphroon:* Ja, dat zeg ik.
- Sokrates:* En is offeren niet schenken aan de goden, en bidden vragen van de goden?
- Euthyphroon:* Zo is het precies, Sokrates.
- d *Sokrates:* Wat natuurlijk is, staat dus in verband met kennis van wat een vraag is en wat een gave.
- Euthyphroon:* Precies, Sokrates, ge begrijpt wat ik bedoel.
- Sokrates:* Maar, mijn beste, ik ben immers vol verlangen naar uw wijsheid en luister heel goed naar u, zodat niets verloren gaat van wat ge zegt. Zeg mij echter waaruit deze dienstverlening aan de goden bestaat; heeft het te maken met het vragen van de goden en het geven aan de goden?
- Euthyphroon:* Ja.
- Sokrates:* En ligt het niet voor de hand hun datgene te vragen waaraan wij zelf gebrek hebben?
- Euthyphroon:* Wat anders?
- e *Sokrates:* En ligt het niet eveneens voor de hand hun datgene te geven wat zij van ons willen hebben? Want het is niet handig iemand iets te geven waaraan hij geen behoefte heeft.
- Euthyphroon:* Wat ge zegt, is waar.
- Sokrates:* Het is dus een soort kennis omtrent de uitwisseling tussen goden en mensen, Euthyphroon.
- Euthyphroon:* Ja, als ge het zo wilt omschrijven.
- Sokrates:* Maar ik wil niets anders dan de waarheid. Zeg mij eens wat voor baat de goden
- 15a hebben bij de gaven die zij van ons krijgen. Wat zij ons geven, is duidelijk; al het goede dat wij bezitten, hebben zij ons immers gegeven. Maar wat voor nut hebben onze gaven voor hen? Of profiteren wij zo van deze handel dat wij al het goede van hen krijgen en zij niets van ons?
- Euthyphroon:* Denkt gij dan dat de goden voordeel hebben van wat zij van ons ontvangen, Sokrates?
- Sokrates:* Dat hangt ervan af wat onze gaven aan de goden zijn, Euthyphroon.
- Euthyphroon:* Wat denkt ge anders dan eer en hulde en, zoals ik daarnet al zei, dankbaarheid.
- b *Sokrates:* Wat natuurlijk is, heeft dus te maken met dankbaarheid en niet met nut of behoefte voor de goden?
- Euthyphroon:* Ik denk dat het juist alles met behoefte te maken heeft.
- Sokrates:* Dat betekent dus wederom dat het het natuurlijke is waar de goden behoefte aan hebben en wat hun welgevallig is.

Euthyphroon: Precies.

Sokrates: Ziet ge dat uw woorden niet op hun plaats blijven, maar aan de wandel gaan?

Zijt ge daarover niet verbaasd? Toch verwijt ge mij dat mijn woorden even beweeglijk zijn als de beelden van Daidalos. Maar gij zijt de grootste kunstenaar, groter dan Daidalos, want gij laat uw woorden in rondjes draaien. Ge herinnert u immers nog wel dat we het er eerder over eens waren dat het natuurlijke en het de goden welgevallige van

c elkaar verschillen en niet hetzelfde zijn? Herinnert ge u dat niet?

Euthyphroon: Ja zeker.

Sokrates: En nu zegt ge dat het natuurlijke de behoefte der goden is en wat hun welgevallig is. Dan is het natuurlijke dus toch hetzelfde als het de goden welgevallige?

Euthyphroon: Ja, dat is zo.

Sokrates: Dan was onze overeenstemming van daarnet dus ongegrond, maar als ze toch waar was, zitten we er nu naast.

Euthyphroon: Daar lijkt het wel op.

Sokrates: Dan moeten we weer overnieuw beginnen met ons onderzoek naar wat

d natuurlijk is. Ik geef het niet op voor ik het weet. Wees niet boos op mij, maar concentreer u tot het uiterste en zeg mij de waarheid. Want als er iemand is die het weet, dan zijt gij het wel; en net als Protheus laat ik u niet gaan voordat ge gesproken hebt. Gij weet alles over wat wel en niet natuurlijk is, want als dat niet zo was zoudt ge uw oude vader niet voor moord vervolgen, wegens de dood van een dagloner, zonder vrees met uw gedrag de toorn der goden op te wekken of u voor de mensen te schande te maken. Daarom weet ik

e zeker dat gij weet wat wel en niet natuurlijk is. Spreek daarom, mijn beste Euthyphroon, en houd uw gedachten niet voor mij verborgen.

Euthyphroon: Een andere keer, Sokrates, ik heb nu geen tijd meer, ik moet mij haasten.

Sokrates: Wat doet ge nu, mijn vriend! Ik had zo gehoopt van u te leren wat wel en niet natuurlijk is, maar uw vertrek ontnemt mij alle hoop. Dan zou ik mij tegen Meletos' aanklacht hebben kunnen verweren met het argument dat Euthyphroon mij alles geleerd

16a had over wat met de goden te maken heeft, en dat ik dus niet langer meer uit onwetendheid ondoordacht zou handelen of in deze zaken afwijkende nieuwigheden zou verkondigen en dat ik daarom voortaan mijn leven zou beteren.

^a Daidalos was een legendarische beeldhouwer wiens beelden zo levensecht waren dat ze de indruk wekten te kunnen weglopen.